

«ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ У  
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ:  
НОВІ РЕАЛІЇ ТА ВИКЛИКИ»

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної  
конференції

26 вересня 2023 року

**Соціологічна асоціація України**  
*Південноукраїнське відділення САУ*  
**Державний заклад**  
**«Південноукраїнський національний педагогічний університет**  
**імені К. Д. Ушинського»**  
*Кафедра філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності*  
**Національний університет «Одеська юридична академія»**  
*Факультет психології, політології та соціології*  
**Universitatea de Stat din Moldova**  
**Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice**  
**Centrul Sociologie și Psihologie Socială al ICJPS**  
**Asociația Sociologilor și Demografilor din Republica Moldova**

**«ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ У  
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ: НОВІ РЕАЛІЇ ТА  
ВИКЛИКИ»**

**МАТЕРІАЛИ**  
**Міжнародної науково-практичної конференції**  
**26 вересня 2023 року**

Видавничий дім  
«Гельветика»  
2023

---

**ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ У  
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ: НОВІ РЕАЛІЇ ТА  
ВИКЛИКИ: МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ  
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

УДК 316+339.94  
ББК 60.5+66.4

*Рецензенти:*

**Інна ГОЛУБОВИЧ**, докторка філософських наук, професорка, завідувачка кафедри філософії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;  
**Денис ЯКОВЛЕВ**, доктор політичних наук, професор, декан ФППС Національного університету «Одеська Юридична Академія».

*Рекомендовано Вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Протокол № 5 від 30.11.2023 р.*

*Редакційна колегія:*

**Відповідальний редактор – Олена ЛІСЕЄНКО**, д. соц. н., професорка кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса), голова Південноукраїнського відділення САУ, Україна.

*Члени редколегії:*

**МОКАНУ Віктор** – д. соц. н., директор Центру соціології та соціальної психології Інституту правових, політичних та соціологічних досліджень Державного університету Молдови, керівник Асоціації соціологів і демографів Республіки Молдова, Республіка Молдова;

**БОРІНШТЕЙН Євген** – д. філос. н., професор, завідувач кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Україна

**ПЕТІНОВА Оксана** – д. філос. н., професорка кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Україна

**АТАМАНЮК Зоя** – д. філос. н., доцентка кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Україна

**МОКАНУ Анжела** – докторка соціології, науковий співробітник Центру соціології та соціальної психології Інституту правових, політичних та соціологічних досліджень Державного університету Молдови, Республіка Молдова.

**Феномен соціальної консолідації у Центрально-Східній Європі: нові реалії та виклики : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф.** 26 вересня 2023 року. м. Кишиневу – м. Одеса / за ред. О. В. Лісеєнко. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2023. 93 с.

*Матеріали конференції представлені в авторській редакції мовою оригіналу*

© Південноукраїнське відділення Соціологічної асоціації України, 2023

© Асоціація соціологів та демографів Республіки Молдова, 2023

**ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ У  
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ: НОВІ РЕАЛІЇ ТА  
ВИКЛИКИ: МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ  
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

6. Результати опитування «Між якістю та безпечністю: шкільна освіта та вступ в умовах війни». Київ : Фонд «Демократичні ініціативи ім. І. Кучеріва», 2023. 20 с.  
URL : <https://dif.org.ua/uploads/pdf/127632073464d536f44efab1.00636277.pdf>.
7. Хмелєвська О. М. Освітні ризики у контексті людського розвитку. *Demography and Social Economy*. 2016. № 3 (28). С. 145-157.
8. Черненко Н. М. Аналіз та класифікація вірогідних ризиків у галузі освіти. *Наука і освіта : наук.-практ. журнал*. 2014. № 7. С. 179-183.
9. Яку форму навчання обирають заклади фахової передвищої та вищої освіти: результати опитування. *Державна служба якості освіти України*. 26 серпня 2022.  
URL : <https://sqe.gov.ua/yaku-formu-navchannya-obirayut-zakladi-f/>.

**Євген БОРИНШТЕЙН**

*доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії,  
соціології та менеджменту соціокультурної діяльності  
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний  
університет імені К.Д. Ушинського», Україна*

## **СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ КАПІТАЛ ЯК ФУНДАМЕНТ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ**

У ХХІ столітті поняття «капітал» стало глобальним, оскільки воно дозволяє всебічно досліджувати різновекторні фактори (в тому числі й соціокультурні) розвитку суспільства та економіки. Виходячи з цього під капіталом я розумію будь-які активи, які можуть накопичуватися, приносити матеріальний (чи якийсь інший) дохід, передаватися, а також володіє такими властивостями, як конвертованість і здатність до збільшення. Таке широке розуміння даної категорії надає можливість аналізувати різноманітний спектр різних форм капіталу. Але саме соціокультурний капітал є основою розвитку сучасного суспільства, його інтелектуальних та соціогуманітарних навичок.

При дослідженні сутності соціокультурного капіталу роду необхідним є звернення до основних теоретиків концепції соціального капіталу, яка виступає теоретико-методологічною основою для аналізу даного явища сучасності. Теорія соціального капіталу акцентує свою увагу на власне соціальних зв'язках, в той час як дослідження соціокультурного капіталу передбачає враховувати його нормативно-ціннісну та культурну складові, а саме: норми, правила, цінності, установки, традиції конкретного співтовариства, культура, цивілізація, мораль.

Серед дослідників теорії соціального капіталу виділяються праці Л. Дж. Ханіфана, який ввів поняття «соціальний капітал», П. Бурдьє, котрий розробив першу розгорнуту теорію соціального капіталу, Дж. Коулмана, що обґрунтував взаємозв'язок соціального капіталу і соціальної структури,

Р. Патнама, який актуалізував проблему соціального капіталу в сучасному американському суспільстві, а також Ф. Фукуями, що зосередив увагу на тісному взаємозв'язку між рівнем соціального капіталу суспільства і розвитком економіки.

Акцент на формуванні соціокультурного капіталу роду в закритій формі зумовив необхідність звернення до робіт, які зачіпають проблему закритого соціального капіталу. Це роботи Р. С. Берта, М. Вулкока і С. Зрітера, Н. Ліна, А.Портеса, М. Сміта, М. Феннеми та інших.

Взагалі фундаментом поняття «капітал» є співвідношення категорій «соціальне» і «культурне» в інтерпретації капіталу та розуміння капіталу в гуманітарній площині. В сучасному науковому знанні термін «соціокультурне» активно використовується в різних аспектах гуманітарного знання, але вироблення його стійкого трактування знаходиться в теоретичному пошуку. Я є прихильником точки зору П. Сорокіна, яка об'єднує «соціокультурне» в єдине розуміння, підкреслюючи паритетність соціального і культурного. Основу соціокультурного, на переконання П. О. Сорокіна, представляє інтегральна цілісність соціуму, культури і особистості [1, с. 190-193].

Як мені здається, в рамках розуміння соціокультурного капіталу можна говорити, що соціальне орієнтоване на організацію колективної діяльності, а культурне ґрунтується на ціннісно-детермінованих нормах упорядкування спільного існування людей. Тому поняття соціокультурний припускає, що соціальні та культурні начала представляють синтез, взаємозумовлені та повністю зрощені в єдиній функціональній цілісності.

Таким чином, термін соціокультурне утворюється інтеграцією понять соціальне і культурне, що обумовлено необхідністю взаємного співвіднесення соціальних і культурних характеристик явища, що мають внутрішню єдність всіх елементів і властивостей з усіма різноманітними зв'язками і відносинами. Дані обставини пояснюють необхідність включення в категоріальний апарат гуманітарних наук терміна соціокультурний капітал.

Але коли ми будемо розглядати соціокультурний капітал людини, то увага зосередиться саме на системі ціннісних орієнтацій. Зазначимо, що особистість засвоює соціальні норми, вибудовує ціннісні орієнтації в суспільстві. У той же час індивідууми і спільноти породжують нові способи взаємодії, створюють культурні цінності, генеруючи і актуалізуючи тим самим соціокультурний капітал. Тому діалектика соціокультурного капіталу особистості і соціокультурного середовища виражається в наступному: з одного боку, за допомогою посилення особистістю власної соціальної значущості (соціальної капіталізації) цей процес детермінує соціокультурне середовище, з іншого боку, соціокультурне середовище визначає міру і спосіб розвитку особистості та суб'єктів соціокультурної сфери. Соціокультурний

капітал розвивається в процесі взаємодії особистостей, соціальних груп, соціумів, за рахунок аккумуляції, ретрансляції, передачі, збереження і поширення культури.

Дж. Колеман відзначив значення суб'єктивних і об'єктивних ресурсів особистості при формуванні її соціокультурного капіталу. До об'єктивних ресурсів слід віднести морально-етичні та культурні норми, практики соціальних інститутів і т. п., а до внутрішніх – потенціал самої особистості і її готовність до соціокультурної інтеграції [2, с. 94-120].

Генерування соціокультурного капіталу особистості залежить від стану здоров'я людини, природних даних, спадковості, які розвиваються за певних обставин, що створюються соціокультурною діяльністю. Різноманітні індивідуальні та групові форми, варіативний зміст діяльності установ соціокультурної сфери транслюють соціальний досвід, культурні цінності, накопичені усвідомлені людством знання, зберігаючи спадкоємність і забезпечуючи розвиток особистості і суспільства в цілому. Соціокультурний капітал схильний до динамічних змін. Якщо його не використовувати, він буде перебувати в стані стагнації або може зовсім зникнути. Але якщо його активізувати, він стане невичерпним ресурсом. Тому генерування соціокультурного капіталу забезпечується насамперед активною діяльністю різних тригерів (індивідуальних, групових, масових) у полі соціокультурних практик уповноважених спеціалізованих установ.

Соціокультурний капітал існує на особистісному і суспільному рівнях, які взаємно збагачуються, проявляючись як ресурси індивідуальних і колективних суб'єктів соціально-культурної діяльності. Неекспліковані і формалізовані знання входять в комплекс структурних елементів соціокультурного капіталу на особистісному рівні: нормативно-регулятивні ціннісні особистісні домінанти, соціокультурна ідентичність, спосіб життя, габітус, освітні та дозвілєві кваліфікації, різні конструкції форм та змісту соціальної взаємодії, успадковані і набуті здібності і т.д. взаємодія особистостей утворює суспільний рівень соціокультурного капіталу. Цей рівень відображений в історично сформованій трансляції культури. Різні знакові системи культури, її мови і символи зберігають, дозволяють осмислити і прийняти культурну спадщину кожному окремому індивіду і суспільству в цілому.

Особистість долучається до об'єктивованого на суспільному рівні соціокультурного капіталу через різні інституційні форми соціально - культурної діяльності. Людина формує свої особисті ресурси, свій капітал, розвивається і самореалізується. Особистий соціокультурний капітал вимагає неодмінної актуалізації, інакше він вичерпується як ресурс. А генерування соціокультурного капіталу на суспільному рівні здійснюється завдяки причетності до нього особистостей. Існування соціокультурного капіталу на

суспільному і особистісному рівні взаємообумовлено. Людина проявляє різну ступінь соціокультурної активності: максимумом чого є створення культурних благ. Відповідно відбувається процес генерування соціокультурного капіталу. Чим більш сприятливі умови соціокультурної діяльності, тим більше людина має можливостей для накопичення і формування капіталу. Соціокультурний капітал проявляється як результат унікальних вроджених і набутих особистісних властивостей, здібностей, знань, а працює, приносить дивіденди тоді, коли викликає інтерес.

І саме система ціннісних орієнтацій особистості є фундаментом соціокультурного капіталу особистості. В системі ціннісних орієнтацій особистості особливе місце займають загальнолюдські цінності, які продукують ціннісне значення предметів, явищ, ідей для світової спільноти. До загальнолюдських цінностей відносяться: по-перше, соціально-політичні та моральні принципи, що розділяються більшістю світової спільноти. По-друге, це загальнолюдські ідеали, спільні цілі людей і основні засоби їх досягнення (соціальна справедливість, людська гідність, тощо). Особливо це є важливим у сьогоденні як для України, так і для світового співтовариства, коли завдяки російській агресії саме моральна площина існування людства знаходиться під загрозою. Саме тому є вирішально-значущою система ціннісних орієнтацій особистості у створенні, формуванні та розвитку соціокультурного капіталу.

#### Література:

1. Sorokin P. *Social and cultural dynamics: a study of change in major systems of art, truth, ethics, law and social relationships*. London: Owen, 1959. 750 p.
2. Coleman J. *Social Capital in the Creation of Human Capital*. *American Journal of Sociology Supplement*, 1988. P. 94–120.

**Максим КАСЯНЧУК**

*науковий співробітник, докторант*

*Інститут соціології НАН України, Україна*

### **ЕТНІЧНИЙ ВИМІР У ЗМІНАХ СТАВЛЕННЯ ЕСТОНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ДО ЛГБТ-ПРОБЛЕМАТИКИ**

Естонія є країною на півночі Східної Європи, її економіка вважається за найбільш успішну серед пост-радянських країн <sup>[1]</sup>. Естонію характеризує низький рівень корупції та висока довіра населення до влади. Попри це Естонія має інститут негромадянства (т. з. «сірі паспорти» людей, які не змогли довести своє право бути громадянином), а все населення поділено на дві основні громади — естономовні (приблизно 70%) та іншомовні, серед